

УДК 005.591:504:339.92

FUTURE AND PROSPECTS OF GLOBALIZATION AND ENVIRONMENTAL INTEGRATION PROCESS
СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПРИРОДООХОРОННОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

д.е.н., проф. Рогач С.М./ prof. Rogach S.M.

ORCID:0000-0001-6940-1935

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
Київ, вул. Героїв Оборони 11, 03041*

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kiev, 11 Heroiv Oborony Street, 03041*

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан і суперечності глобалізаційних процесів, обґрунтовано методологічний підхід до сутнісної характеристики інтеграційних зв'язків у системі еколого-економічних відносин, визначено необхідність формування ефективного інституційного забезпечення розвитку глобальної економіки. Якій новим етапом подальшого розвитку світового господарства та вирішення екологічних проблем визначено міжнародну та природоохоронну інтеграцію, яка має бути базисом процесу глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, інтеграційні зв'язки, еколого-економічні відносини, інституційне забезпечення, природоохоронна сфера.

Вступ. На зламі тисячоліть глобалізаційні зрушення обумовили значні трансформаційні процеси. Об'єктивний характер глобалізації та інтернаціоналізації проявляється не тільки в системі економічних, соціальних, але й екологічних відносин. Він обумовлюється тим, що природно-ресурсний потенціал окремих країн не завжди має конкретну територіальну прив'язку, а їх просторово-часова континуальність змушує синхронізувати екологічну та економічну політику суверенних держав з метою забезпечення ефективного впровадження природного чинника соціально-економічного піднесення в систему глобального відтворення. Значна диференціація країн як за запасами природних ресурсів, так і ступенем техногенного й антропогенного впливу на довкілля вимагає зваженого підходу до формування глобальної конструкції екологічного регулювання. Вона повинна визначати загальний напрям розвитку світової економіки, що має бути оптимальним й екологічно безпечним для всього світового господарства. Саме ці аспекти інтеграційних зв'язків у глобальній системі еколого-економічних відносин потребують подальших

досліджень.

Метою статті є аналіз сучасного стану і суперечностей глобалізаційних процесів та обґрунтування комплексного методологічного підходу щодо сутнісної характеристики інтеграційних зв'язків у глобальній системі природоохоронних відносин та необхідність формування ефективного інституційного забезпечення їх подальшого розвитку.

Основний текст. Глобалізація стала універсальною першопричиною явищ як позитивного, так і негативного характеру в системі світогосподарських зв'язків. У цьому аспекті глобалізацію можна розглядати як підсилення дії факторів глобальної інтеграції, що стає головною закономірністю світового розвитку. Поряд із цим глобалізацію досліджують і з позицій перетворення національних економік в єдину економічну світову систему, що має певні емерджентні властивості.

Поділяючи думки науковців щодо розуміння глобалізації як складного динамічного процесу, котрий впливає на хід інтеграції світогосподарських зв'язків, слід окреслити комплексний підхід до сутнісної його характеристики з урахуванням стадійності, ієрархії і структури.

Зокрема, розвиток глобалізації розглядається науковцями переважно протягом двох стадій: перша пов'язана із поширенням у світі ТНК через організацію нових виробництв та регіональних відділень, яка вже дійшла до кінця, а друга – із захистом ключових компетенцій компаній, що реалізується через інвестиції на злиття і поглинання [1, с.8]. Зокрема, Ю. Яковець зазначає, що прискорення процесів глобалізації стає реальною загрозою майбутньому локальних цивілізацій у зв'язку з існуванням такої моделі глобалізації, що працює в інтересах ТНК [2, с.6].

За наявними даними, сьогодні у світі нараховується понад 74 тис. великих ТНК, їх мережа охоплює практично всю планету. Це єдина система, яка володіє однією третиною виробничого капіталу, виробляє понад 40% загальнопланетарного продукту, на неї припадає понад 50% зовнішньоторговельного обороту. Відповідно така система здійснює й

масштабний вплив на сферу природокористування та стан екології.

Вона об'єднує також фінансові, страхові та інші організації, що формують інфраструктуру сучасного типу виробництва і нараховують близько 190 тис. філій у 150 країнах світу. Через цю мережу проходить понад 80% торгівлі високими технологіями, ТНК контролюється понад 90% вивозу світового капіталу, під їх контролем перебуває торгівля природною сировиною. У середньому 45% загального обсягу продажів ТНК становить експорт (у США – 50%, Великобританії – 80, Сінгапурі – 90%). На ТНК також припадає майже 90% світового обсягу прямих іноземних інвестицій, основна частина яких зосереджена в США, країнах ЄС та Японії. Пряме іноземне інвестування впливає на структурні зміни в рамках процесу транснаціоналізації – об'єднання та злиття великих корпорацій, перехід від галузевих до міжгалузевих концернів (кількість багатогалузевих ТНК на сучасному етапі світогосподарського розвитку перевищує чисельність галузевих у 10–20 разів) [3, с. 507-520].

Системний аналіз наукових джерел дає підстави визначити основні етапи становлення та розвитку інтеграційних світогосподарських зв'язків у системі міжнародних відносин:

- I етап - пов'язаний із міжнародною спеціалізацією країн переважно на основі загального поділу праці, коли розвивався обмін продукції однієї галузі виробництва на товари іншої галузі;

- II етап - характеризується інтенсивним розвитком міжгалузевої спеціалізації, появою спеціалізованих галузей виробництва, з продукцією яких країна виходить на міжнародний ринок;

- III етап - характеризується процесом поглиблення міжнародної внутрішньогалузевої спеціалізації, впровадженням технологічних інновацій, поглибленням коопераційних зв'язків для створення кінцевого продукту.

Глобалізаційні процеси на нинішньому етапі розвитку світової економіки характеризуються високим динамізмом торговельних, фінансових, інформаційно-технологічних потоків і багатогранністю форм прояву економічної активності в природоресурсній сфері, які утворюють складну

ієрархію зв'язків і залежностей, загострюючи існуючі та породжуючи нові суперечності.

Головною причиною таких суперечностей, на думку експертного середовища, є криза старого капіталізму, яка проявляється у наступних недоліках: монополізм, особливо ТНК, призвів до того, що прибуток перестав бути конкурентною перевагою якіснішого товару чи послуги, а є результатом банального знищення конкурентів; гіпертрофовані фінансові спекуляції, особливо на ринку цінних паперів (у 2008 році обіг деривативів перевищив вартість світового ВВП у 9 разів, що становить близько 700 трлн дол. США); не виправдане зростання частки банківського сектору в структурі прибутку (за теорією вона повинна становити 8-10%, а реально, зокрема, в США – перевищує 40%); великі корпорації втручаються не лише в глобальну економіку, а й національну політику [4, с.130].

До того ж, наявні суперечності розвитку світової економіки обумовили низку кризових явищ не тільки економічних, але й соціальних та екологічних. На чисельних самітах і форумах глибоко і всебічно аналізуються уроки попередніх кризових етапів, окреслюються контури майбутньої світової економіки. Однак, головний фундаментальний висновок поки що невтішний: політика і політики продовжують домінувати над економікою та екологією.

Фахівці зазначають, що світова криза ще не закінчилася. Ознаками її продовження є наступні тенденції: негативні тренди не подолані; дисбаланси (міждержавні, регіональні, цінові, екологічні) залишилися; світові фінансові інструменти ще безконтрольні, спекулятивний капітал і далі спустошує світові ринки. Експерти вважають, що після 600 років домінування світогляду, способу життя та економіки західна цивілізація здає свої позиції, екстремум функції світового прогресу невблаганно зміщується на схід, в Азію [5, с.14]. Так глобалізація, яка могла б виконати функцію об'єднання зусиль усіх народів для боротьби з бідністю, голодом, негативною екологією, кліматичними катаклізмами, поступово переходить у процес встановлення нового, глобального світового порядку.

Сьогоднішня міжнародна ситуація характеризується серйозною боротьбою між «старим» і «новим» за світове домінування. Аrenoю і зняряддям боротьби обрано економіку. Експансія ресурсів і торговельні війни є підтвердженням цього. Найбільше занепокоєння викликає те, що базою економічного зростання як одних, так й інших, є нестримне і нераціональне виснаження природних ресурсів. Відповідно ігнорування геніального передбачення В. Вернадського, який у теорії про біосферу та ноосферу сформулював заповіт нащадкам: розумне споживання через раціональне використання ресурсів планети, тобто природи.

Оскільки держави різною мірою залучені до процесу глобалізації та мають неоднаковий вплив на розподіл та перерозподіл світового доходу, виникають значні диспропорції, свідченням яких є амплітуда коливань основних макроекономічних параметрів. Частина фахівців дотримується думки, що глобалізація суттєво порушила інститут державного макроекономічного регулювання. Послаблення макроекономічного регулювання та переорієнтація національних господарських комплексів на зовнішні глобалізовані ринки супроводжується загостренням проблеми негативної екстерналізації [6, с.26]. Це дає підстави зробити висновок, що однією з найхарактерніших ознак глобалізації є поляризація, тобто виникнення розриву між країнами, що перебувають на передньому краї глобалізації, і тими, які відстають й виключені із світової системи. Слід зазначити, що таке положення є небезпечним з погляду стабільності як економічних, екологічних так і демократичних міжнародних процесів.

Разом з тим, позитивними наслідками поширення світогосподарських зв'язків є зростання загального інвестиційного потенціалу світової економіки. На думку М. Коржа, очікується, що внаслідок транснаціоналізації світової економіки відбудеться збільшення пропозиції сукупних інвестиційних ресурсів [7, с.37-45].

Урахування існуючих тенденцій інтеграційних процесів вимагає системного аналізу ознак, факторів і наслідків глобалізації світогосподарських

зв'язків з метою виявлення можливостей усунення суперечностей планетарної інтернаціоналізації та сприяння поступовому вирівнюванню соціально-економічного розвитку і забезпечення екологічної безпеки як окремих країн, так і світової спільноти (рис. 1).



Рис. 1. Суперечності та перспективи процесу глобалізації та інтеграції в системі еколого-економічних відносин

Загострення проблеми планетарного регулювання та еколого-економічних відносин вимагає формування ефективного інституційного забезпечення розвитку глобальної економіки. Остання повинна супроводжуватися інтернаціоналізацією формальних і неформальних інституцій за пріоритетності форм міжнародного права над національним, поступового зближення національних правових систем в напрямі забезпечення раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Відповідно до цього й постає проблема формування досконалого

інституційного простору взаємодії міжнародних організацій природоохоронного характеру та урядів окремих країн з метою узгодження як глобальних, так і регіональних пріоритетів охорони навколишнього середовища й гарантування екологічної безпеки суспільного розвитку.

Якісно новим етапом розвитку сучасного світового господарства має бути міжнародна економічна та природоохоронна інтеграція. Вона має передбачати більш тісне взаємопроникнення економічних і природоохоронних процесів в інтернаціональних масштабах. Розширене і стале економічне й природоохоронне співробітництво в рамках інтеграційних угруповань сприятиме формуванню єдиного економічного, правового, екологічного, інформаційного простору для вільної та ефективної діяльності всіх інституцій підприємницької та природоохоронної сфери. Виходячи з цього можна констатувати, що міжнародна природоохоронна діяльність, поряд з економічною інтеграцією має бути базисом процесу глобалізації та сприяти: розвитку практики міждержавних угод природоохоронного характеру; формуванню координуючих інститутів і механізмів цієї сфери; недержавних структур та неформальних інститутів узгодженої міжнародної системи регулювання сфери природокористування; застосуванню спеціальних економічних важелів та інструментів.

Розуміння місця і ролі міжнародної природоохоронної інтеграції змінюється при розширеному трактуванні процесу глобалізації, що передбачає врахування та оцінку взаємовпливів і зворотних ефектів усіх сфер суспільного і міжнародного життя. У такому сенсі вона стає дієвим чинником цього процесу та постійно діючим фактором внутрішнього і міжнародного економічного розвитку. Окремі нації і держави поступово передають свої функції суб'єктів міжнародних відносин і міжнародного права зовнішньому контролю наднаціональних інституцій (зростання світових комунікативних мереж, систем електронного зв'язку тощо).

Висновки і пропозиції. На основі викладеного можна зробити висновок, що глобалізація має стати головним фактором зростання не тільки світової

економіки, а й зваженого та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, завдяки посиленню позитивного ефекту (використання все більшою кількістю країн досягнень у сфері інновацій, передових технічних та екологічних стандартів, методів корпоративного і державного управління сферою економіки та екології, розвитку справедливої глобальної конкуренції, підвищення віддачі людського капіталу, більш раціонального використання природних ресурсів, що залучаються до світового відтворювального процесу).

В умовах глобальної інтеграції світогосподарських зв'язків та посилення конкуренції зростатиме значення інноваційного фактору. Зокрема, можна висунути гіпотезу щодо конвергенції технологій під впливом глобалізації, яка передбачає одночасний розвиток і взаємопроникнення широкого спектра нових наукових і технологічних нововведень. Це дає підстави в широкому розумінні трактувати глобалізацію як процес, що виводить цивілізацію на вищий рівень розвитку із системною інтернаціоналізацією умов і сфер людської життєдіяльності.

Література:

1. Гаврилюк О.В., Гузенко І.Ю. Конкурентні та інтегровані стратегії у глобальному розвитку / О.В. Гаврилюк, І.Ю.Гузенко // Економіка промисловості. – 2003. – № 3 (21). – С. 5-9.
2. Яковец Ю.В. Рента, антирента, квазірента в глобально-цивілізованому измерении/ Ю.В. Яковец. - М.: ИКЦ «Академкнига», 2003.- 240 с.
3. Савчук В.С., Зайцев Ю.К., Малий І.Й. Трансформаційна економіка / В.С.Савчук, Ю.К.Зайцев та ін. // [За ред. В.С.Савчука, Ю.К.Зайцева]. – К.: КНЕУ, 2006. – 612 с.
4. Гражевська Н.І. Економічні аспекти глобальних змін / Н.І.Гражевська. - К.: Знання, 2008. – 413 с.
5. Кириленко І.Г. Глобалізація – не виклик, а шанс для національної економіки / І.Г.Кириленко// Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: Зб. наук. праць/ [за заг. ред. Ю.О.Лупенка, О.В.Ходаківської]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182с.

6. Гурковський В.І. Сутність і феноменологія глобалізації в контексті формування глобального інформаційного суспільства // Державне управління удосконалення та розвиток, 2010. - №3. – С. 25 – 28.

7. Корж М.В. Вплив глобалізації на визначення напрямів розвитку світової економіки / М.В. Корж.// – К.: Економічний форум, 1 / 2012. – С. 37-45

8. World Economic Outlook. October 2009. Sustaining the Recovery.- Washington, DC: International Monetary Fund, 2016.

References:

1. Gavrylyuk O.V., Guzenko I.Yu. Konkurentni ta integrovani strategiyi u global'nomu rozvy'tku / O.V. Gavrylyuk, I.Yu. Guzenko // Ekonomika promy'slovosti. – 2003. – # 3 (21). – S. 5-9

2. Yakovecz Yu.V. Renta, anty'renta, kvazy'renta v global'no-cy'vy'ly'zovannomy'zmereny'y' / Yu.V. Yakovecz. - M.: Y'KCz «Akademkny'ga», 2003.- 240 s.

3. Savchuk V.S., Zajcev Yu.K., Maly'j I.J. Transformacijna ekonomika / V.S.Savchuk, Yu.K.Zajcev ta in. // [Za red. V.C.Savchuka, Yu.K.Zajceva]. – K.: KNEU, 2006. – 612 s.

4. Grazhevs'ka N.I. Ekonomichni aspekty' global'ny'x zmin / N.I.Grazhevs'ka. - K.: Znannya, 2008. – 413 s.

5. Ky'rylenko I.G. Globalizaciya – ne vy'kly'k, a shans dlya nacional'noyi ekonomiky' / I.G.Ky'rylenko// Perspektvy'vy' ekologizaciyi agrarnogo vy'robny'cztva v Ukrayini: Zb. nauk. prac' / [za zag. red. Yu.O.Lupenka, O.V.Xodakivs'koyi]. – K.: NNCz IAE, 2012. – 182s.

6. Gurkovs'ky'j V.I. Sutnist' i fenomenologiya globalizaciyi v konteksti formuvannya global'nogo informacijnogo suspil'stva // Derzhavne upravlinnya udoskonalennya ta rozvy'tok, 2010. - #3. – S. 25 – 28.

7. Korzh M.V. Vply'v globalizaciyi na vy'znachennya napryamiv rozvy'tku svitovoyi ekonomiky' / M.V. Korzh.// – K.: Ekonomichny'j forum, 1 / 2012. – S. 37-45

8. World Economic Outlook. October 2009. Sustaining the Recovery.- Washington, DC: International Monetary Fund, 2016.

***Abstract.** The global, intersocial nature of environmental problems, their relevance objectively require the establishment of a system of integration links of the countries of the world community in their solution. Therefore, a complex set of issues related to the disclosure of the essential characteristics of integration links, the definition of contradictions and prospects for the further globalization of world economic and ecological and economic ties in the system of international relations becomes a matter of urgency.*

In accordance with the stated goal, the article analyzes the current state and contradictions of globalization processes, substantiates the necessity of a comprehensive methodological approach to the essential characteristic of integration links in the global system of nature protection relations and the formation of an effective institutional support for their further development.

The basic stages of formation and development of integration of world economic relations in the system of international relations are determined. It is concluded that significant differentiation of countries as natural resources, and the degree of man-made and human impact on the environment requires a balanced approach to the formation of the global design of environmental regulation. It should determine the general direction of the world economy, which should be optimal and environmentally safe for the entire world economy.

It was established that the aggravation of the problem of planetary regulation of world economic and ecological-economic relations requires the formation of an effective institutional support for the development of the global economy. The latter should be accompanied by the

internationalization of formal and informal institutions for the priority of forms of international law over national, gradual convergence of national legal systems in the direction of ensuring the rational use of natural resources and ensuring environmental safety.

The conclusion is substantiated that international economic and environmental integration should be a qualitatively new stage of development of the modern world economy. It should provide for closer interpenetration of economic and environmental processes on an international scale.

The priority of further globalization of the world economy should be the mandatory consideration of the ecological factor of the development of productive forces on a planetary scale. Proceeding from this provision, the ecological component should become a full-fledged component of global strategies for the socio-economic development of world civilization in order to balance and optimize the natural resource base and ecological capacity of our planet.

Keywords: *globalization, integration links, ecological and economic relations, institutional implementation, environmental sphere.*